

Kättilötyötä Ruotsi-Suomessa – 1700-luvun naisammattilaisten historiaa ja ylempien säätyjen synnytyuskulttuuria

Anne Laiho

Kirsi Vainio-Korhonen 2012. Ujostelemattomat. Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa. Helsinki: WSOY. 255 s.

Ammattikätilöt olivat pitkään ainoita eurooppalaisia naisia, joiden edellytettiin olevan koulutettuja. Myös suomalaisille naisille kätilötyö oli ensimmäinen ammatti- ja koulutusmahdollisuus. Turun yliopiston Suomen historian professori Kirsi Vainio-Korhonen tutkii kirjassaan *Ujostelemattomat* kätilötyön käytänteitä 1700-luvulla. Samalla hän sukeltaa Ruotsi-Suomen naisten elämänpiiriin ja synnytysten intiimeihin yksityiskohtiin sekä tuon ajan kaupunkiyhteisöjen elämään. Vainio-Korhosen lähteinä ovat ruotsalaiset viranomaisarkistot, kätilöiden omat kirjoitukset, väestörekisteriasiakirjat, perukirjat ja tuomioistuinten pöytäkirjat. Ruotsin lääkintäkollegion ja Tukholman synnytyssairaalan arkistot kätilömatrikkeleinen ovat keskeisessä osassa aineistoa.

Naisten asemasta, oppimiskyvystä ja tehtävistä kiisteltiin laajasti 1700-luvun Euroopassa. Naisia puolustaneet näkivät heidät järkevinä ja kykenevinä olentoina, ja rohkeimmat ehdottivat naisille myös lääkärin ja apteekkarin ammattien avaamista. Naisten opinmahdollisuuksia vastustaneet korostivat puolestaan naisten kykyjen ja toimintamahdollisuuksien rajoittuneisuutta ja katsoivat, että naiset sopivat vain tietyille aloille.

Ammattikätilöiden koulutuksen aloittamisen taustalla vaikuttivat Ruotsi-Suomen väestöpoliittiset haasteet. Lapsikuolleisuuslukuja haluttiin alentaa ja yhtenä keinona olivat ammattitaitoiset lapsenpäästäjät, jotka hallitsivat itseoppineita lapsenpäästäjiä ja välskäreitä paremmin hankalat synnytykset. Kun kätilöiden koulutusta suunniteltiin ja toteutettiin, ei sukupuolta nähty ongelmana. Myös naiset tarttuivat koulutusmahdollisuuteen ennakkolullottomasti: luentoja, oppikirjoja ja tutkinnon suorittamista ei pidetty mahdottomana. Mutta kuten Vainio-Korhonen toteaa, opiskelu ei varmaankaan ollut helppoa, sillä naisten aiemat lukukokemukset rajoittuivat todennäköisesti katekismukseen, virsikirjaan ja raamattuun. Tiedollisesti kätilökoulutus oli monipuolisinta ja haastavinta, mitä 1700-luvun Ruotsi-Suomessa naisille oli tarjolla. Manner-Suomessa vaikutti 89 kätilötutkinnon suorittanut naista ennen vuotta 1809. Tukholmaan kätilöoppiin lähteneet naiset olivat syntyperältään yleensä porvarillisia tai muita hyväosaisia kaupunkilaisnaisia, sillä vaatimuksena oli lukutaidon lisäksi kirjoitustaito, jota rahvaannaiset harvemmin omasivat. Monilla heistä oli myös lapsia, jotka he joutuivat jättämään muiden hoitoon lähtiessään kätilöopintoihin.

Paitsi siitä, mitä kätilöt tekivät ja millaista heidän opiskelunsa oli Tukholmassa, *Ujostelemattomat* kertoo 1700-luvun – pääosin ylempien säätyjen –synnytyuskulttuurista, myös siitä, keitä ensimmäiset suomalaiset kätilöt olivat ja millaista elämää kätilöperheet viettivät. Lisäksi teoksessa luodetaan kätilöiden juridisia tehtäviä ja kätilöitä vallankäyttäjinä 1700-

luvun yhteiskunnassa. Koulutettu kättilö toimi synnytysten hoidon ohella virkansa puolesta tutkijana ja todistajana oikeudenkäynneissä, jotka koskivat esimerkiksi sikiönlähdetystä, lapsenmurhia, raiskauksia, seksuaalista poikkeavuutta tai huoruus- ja aviorikoksia.

Vainio-Korhosen teos säröittää kuvaa patriarkaalisen yhteiskunnan naisista, joiden ajateltiin yleisesti olevan edustettuina yhteisöissään vain miesten kautta. Kättilön ammatti rinnastui itsellisiin, auktorisoituihin käsityöläisammatteihin, kättilötyö tarkoitti tietyissä tilanteissa virkamiehen oikeudellisia velvollisuuksia ja tehtäviä, mahdollisesti joillekin mahtinaisen aseman saavuttamisen ja antoi liikkumavapautta sekä takasi hyvän tai ainakin kohtuullisen palkkatulon.

Kättilöoppilaiden opettajina Tukholmassa toimivat synnytyssopin professorit ja kättilökunnan kokeneimmat ammattilaiset, jotka hoitivat myös kuninkaallista perhettä. Oppilaat osallistuivat synnytyssopin luennoille, lukivat kättilötyön oppaita ja harjoittelivat sairaaloissa sekä yksityiskodeissa. Kättilöoppilaat osallistuivat 1700-luvulla lääkäri- ja välskäriopiskelijoiden rinnalla ruumiinavauksiin, sillä heidän tuli tuntea naisruumiin anatomia. Myöhemmin 1800-luvulla terveystalon ammattilaisten oppimisympäristö eriytyi sukupuolen mukaan, kun sairaanhoitajaopiskelijat tutustuivat luurankojen anatomiaan ja lääkärit tekivät ruumiinavauksia. Opiskelu oli raskasta ja kättilöoppilaille saatettiin säilyttää synnytyssairaalassa myös töitä, jotka oikeastaan kuuluivat piioille ja pesijättäriille. Kättilöopinnot päättyivät suulliseen päättötutkintoon ja Jumalan nimeen tehtyyn kättilövalaan. Jos tiedoissa havaittiin puutteita, lähetettiin kättilöoppilas lisäoppiin.

1700-luvun kättilökoulutuksen arvioinnit ovat mielenkiintoista luettavaa. Arvioinnilla on tärkeä asema koulutuksessa, niin entisaikoina kuin nykyisinkin: se viestii mikä on arvostettua, tärkeää ja tavoiteltavaa. Professori Jacob Almin kättilömatrikkeliin tekemät huomiot suomalaisista tai Suomeen sijoittuneista kättilöoppilaista – ”[k]äsittää helposti, helläsydäminen ja omistautunut sairaanhoidolle” tai ”[h]yvä pää, on paljon kykyä ja taipumusta” – kertovat oppimiskyvyn ja taipumusten tärkeydestä kättilöksi opiskelussa. Oppilaiden käytännön työn arvioinnissa positiivista palautetta annettiin nopeudesta, tarkkaavaisuudesta, ahkeruudesta, kiltteydestä ja sovittelutaidosta. Vainio-Korhonen arvioikin, että tuon ajan arvostukset sopivat hyvin myös oman aikamme hoitoalan ammattilaisilta edellytettyihin vaatimuksiin.

Kättilöiden monipuolisia tehtäviä ja samalla myös 1700-luvun mutkatonta suhtautumista sukupuoleltaan epäselviin ihmisiin kuvaavat tilanteet, joissa kättilöiden piti arvioida hermafrodiitteiksi väitettyjen sukupuolta. Kaksineuvoiset lapset tunnistettiin Ruotsin lakiteksteissä jo 1600-luvulta lähtien. Hermafrodiitteja ei kuitenkaan pidetty rikollisina tai hirviömäisinä. He saivat solmia avioliiton miehinä tai naisina, jos kyseisen sukupuolen elimet olivat riittävän kehittyneitä. Biseksuaalisuutta tai sukupuolen vaihtelua ei pidetty ongelmana, jos asiaan ei liittynyt vilppiä tai petosta. Vuosisadan lopulla ajattelutapa kuitenkin muuttui ja tiukkeni: hermafrodiitit eivät saaneet enää itse määritellä sukupuoli-identiteettiään, vaan sukupuolen määrittely tapahtui oikeuslääketieteellisellä ohjeistuksella lääkärin tai kättilön toimesta.

Vainio-Korhosen teksti etenee sujuvasti, paikoin jopa pyörryttävästi monine yksityiskohtineen, kuten henkilöiden ja paikan nimineen, niin että joskus virkkeiden pääajatus hämärtyy, kun lukija tempautuu yksityiskohtiin. Myös lukujen jäsentely olisi paikoin voinut olla selkeämpää: teos kärsii hienoisesta toistosta ja joistakin käsitellyistä teemoista on vaikea muodostaa kokonaiskuvaa, sillä tietoa on ripoteltu pitkin teosta.

Vainio-Korhonen toteaa teoksen olevan ensimmäinen suomenkielinen puheenvuoro varhaisiin ammattikättilöihin kohdistuneessa eurooppalaisessa tutkimuksessa. Sisko-Leena Hänninen (1965) on kuitenkin tutkimuksessaan *Kättilötyön vaiheet* käsitellyt jonkin verran

Ruotsi-Suomen kättilötyötä. Teos ei ole Vainio-Korhosen lähteissä. Suomalaista hoitotyön historiatutkimusta onkin tarjolla 1800-luvun osalta melko runsaasti, joten Vainio-Korhosen teos täydentää perustellusti kuvaa varhaismodernilta ajalta.

Teoksen pääotsikko – *Ujostelemattomat* – on onnistunut. Vainio-Korhonen maalaa kurssileikkimattoman kuvan kättilötyöstä ja kättilöksi opiskelusta kuvaamalla kammottaviakin yksityiskohtia, kuten kohtuun juuttuneen sikiön paloittelua ja ruumiinavausta. Kuvaukset ovat paikoin todella puistattavia mutta välittävät myös tehokkaasti aikakauden mentaliteetteja ja tapoja: 1700-luvulla esimerkiksi anatomiateatterit ja julkiset teloitukset olivat tavallisia, jopa kansan huvia.

Vainio-Korhosen tietoteos täyttää tutkijayhteisön vaatimukset, ja se on kirjoitettu kiinnostavasti myös suuren yleisön näkökulmasta. Teos valottaa 1700-luvun arkea ja yhteiskuntaa sekä erityisesti naisen asemaa varhaismodernissa Ruotsi-Suomessa. Kättilötyön ja -koulutuksen näkökulmasta erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä voidaan tarkastella yllättävän monipuolisesti, ja lukukokemus viekin monien sellaisten asioiden äärelle, joita ei välttämättä tule liittäneeksi itse kirjan teemaan. Tämä johtaa väistämättä myös siihen, että monet mielenkiintoiset asiat käsitellään melko pintapuolisesti. Kirjoittaja on ilmeisesti joutunut tekemään kompromissin akateemisen yleisön ja laajemman lukijakunnan välillä. Teoksen kiinnostavuutta kuitenkin lisää se, että monet Vainio-Korhosen käsittelemät teemat – esimerkiksi synnytysten kivunlievitys, lapsen sukupuolen määrittäminen, raiskaukset – ovat ajankohtaisia kysymyksiä myös nyky-yhteiskunnassa tai keskeisiä elämänalueita – kuten esimerkiksi seksuaalisuus ja avioliitto – jotka kiinnostavat yleensäkin ihmisiä.

Teoksen soisi löytävän tiensä myös terveysalan koulutukseen – esimerkiksi kättilöiden ja lääkäreiden ohjelmaan – jossakin muodossa. Ammattien ja koulutuksen historian tuntemus auttaa tiedostamaan ja ymmärtämään sitä historiallista painolastia ja niitä käsityksiä, joita ammattilaiset sekä ammattien ja niiden koulutuksen ympärille ryhmittyneet toimijat yhteiskunnassa kantavat mukanaan. Ammattien tietoperustaan liitetään kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä, jotka kumpuavat historiasta ja osaltaan myös arvottavat ammatteja ja niiden koulutusta nykypäivänä.

Nyky-Suomessa kättilön työpanos painottuu suuriin kaupunkeihin, kun terveydenhuoltojärjestelmä keskittää synnytykset isompiin yksiköihin. Yhteiskunnan, terveydenhuollon ja väestön muutokset sekä erityisesti julkisen sektorin tehokkuusvaatimukset ovatkin muovanneet kättilön ammattia yllättäen samaan suuntaan kuin Vainio-Korhosen kuvaamana ajankohtana: ”Kaupungit etusijalla, Maaseudulla Jumalan huomassa”. Professionäkökulmasta tarkasteltuna nykypäivä ei suo kättilöille yhtä vankkaa yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta kuin 1700-luvulla. Kättilöiden erityisasema liudentui 1800-luvulla, kun sairaanhoitajakoulutus institutionalisoitui ja lääketiede sekä sen erikoisalut kehittyivät. Vainio-Korhosen teos saa myös pohtimaan, millaisia seurauksia nykyisellä synnytysosastojen keskittämisellä on naisten ja perheiden yhden keskeisimmän tapahtuman – synnytyksen – kannalta. Millaisia vaikutuksia sillä on itse kättilön ammatille, koulutukselle ja kättilötyölle? Tosin nykyinen kättilökoulutus antaa niin sanotun kaksoiskelpoisuuden, joka tarkoittaa kättilöille myös mahdollisuutta toimia laillistettuna sairaanhoitajana. Jäin myös miettimään, ketkä nykyisin haluavat hakeutua kättilökoulutukseen ja millaista kättilö- ja synnytyshistoriaa tullaan kirjoittamaan meidän ajastamme.

KT Anne Laiho työskentelee yliopistonlehtorina Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksessa.